

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

захисту особистих доходів, ставить перед собою мету підтримання найбідніших верств суспільства. Вирішальне значення в соціальному захисті цих верств населення має розвинена система грошових і натуральних посібників. Така система існує у всіх країнах з ринковою економікою і служить найважливішим соціальним амортизатором, пом'якшувальною багатьох негативних наслідків її розвитку. Таким чином, у бюджеті Азербайджану на 2013 рік на соціальну сферу спрямовано чверть видаткової частини, а саме 25,4%. Отже, при підготовці бюджетних прогнозів особлива увага приділялася їх соціальному та інвестиційному спрямуванню, посиленню соціального захисту малозабезпечених верств населення, підвищенню оборонного потенціалу країни, економічної могутності, зміцненню енергетичної та продовольчої безпеки, підтримці розвитку підприємництва, фінансування цільових держпрограм у відповідності зі стратегією розвитку держави і пріоритетними напрямками.

Ключові слова: економічні реформи, соціальні трансферти, адресна соціальна допомога, економічний потенціал.

РЕЗЮМЕ

Автором, в статті відзначається, що важливим напрямком Азербайджанської Республіки в соціальній політиці, при вирішенні питань захисту особистих доходів, ставить перед собою мету підтримання найбідніших верств суспільства. Решаюче значення в соціальній захисті цих верств населення має розвинена система грошових і натуральних посібників. Така система існує у всіх країнах з ринковою економікою і служить найважливішим соціальним амортизатором, пом'якшувальною багатьох негативних наслідків її розвитку.

Таким чином, у бюджеті Азербайджану на 2013 рік на соціальну сферу спрямовано чверть видаткової частини, а саме 25,4%. Отже, при підготовці бюджетних прогнозів особлива увага приділялася їх соціальному та інвестиційному спрямуванню, посиленню соціального захисту малозабезпечених верств населення, підвищенню оборонного потенціалу країни, економічної могутності, зміцненню енергетичної та продовольчої безпеки, підтримці розвитку підприємництва, фінансування цільових держпрограм у відповідності зі стратегією розвитку держави і пріоритетними напрямками.

Ключевые слова: экономические реформы, социальные трансферты, адресная социальная помощь, экономический потенциал.

SUMMARY

The author, in this article is noted that an important area of the Republic of Azerbaijan in social policy, in dealing with the protection of personal income, aims to support the poorest sections of society. Crucial in the social protection of the population has a developed system of cash and in-kind benefits. Such a system exists in all countries with a market economy and is an important social buffer, softening many of the negative consequences of its development.

Thus, the budget of Azerbaijan for 2013 on social services aimed social sphere, namely 25.4%. Therefore, preparation of budget forecasts, special attention was paid to their social and investment focus strengthen social protection of the poor, increase the defense potential of the country's economic power, boost energy and food security, support, business development, financing targeted state programs in line with the strategy of the state and priorities.

Keywords: economic reform, social transfers, social help, and economic potential

ГЛОБАЛЬНА РЕГУЛЯТОРНА ПОЛІТИКА ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ПРОДУКЦІЄЮ

Фомічова Н.В., к.е.н., доцент, ДонНУ, доцент кафедри міжнародної економіки

Веремєєва А.В., здобувач кафедри міжнародної економіки ДонНУ¹

Актуальність теми дослідження. Торгівля сільськогосподарською продукцією стала не лише актуальною і найскладнішою сферою переговорного процесу в рамках СОТ та регіональних утворень, а й запорукою її цілісності, чинником забезпечення сталого економічного розвитку і продовольчої безпеки країн, основним їхнім соціально-економічним багатством. Усе це потребує не лише теоретичного осмислення ролі глобальної регуляторної політики у сфері сільськогосподарської торгівлі, а й впровадження ефективних форм, методів, принципів та заходів, які забезпечать її ефективну реалізацію й посилення потужностей, зокрема, використовуючи дієві важелі механізмів формування регуляторної політики сільськогосподарської торгівлі.

Аналіз публікацій за темою. Сучасні тенденції формування політики державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, виробництва і торгівлі сільськогосподарською продукцією, адаптації національного аграрного сектора до викликів процесу глобалізації щодо сталого розвитку викладені у роботах вітчизняних вчених Л.Білозір, І.Бураковського, В.Власова, А.Гайдуцького, В.Губені, Т.Осташко, Б.Пасхавера, О.Онищенко, Ю.Макогона, В.Трегобчука.

Постановка проблеми. Разом з тим слід зазначити, що ще значна частина проблем у цій складній і багатогранній сфері потребує більш детального вивчення. Зокрема відсутні ґрунтовні комплексні наукові дослідження сучасного стану ефективності механізмів формування глобальної регуляторної політики в цілому та реформування доступу до ринку й внутрішньої підтримки як її складових частин зокрема.

Метою дослідження є узагальнення теоретичних засад щодо організації системи регулювання міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Викладення основного матеріалу. У всіх індустріальних країнах регулювання торгівлі сільськогосподарською продукцією є одним із пріоритетних напрямів у політиці уряду, як суттєвий стратегічний орієнтир ефективної інтеграції країни у світову економіку і міжнародну торгівлю, забезпечення національної продовольчої безпеки і сталого економічного розвитку. Держава повинна створювати сприятливі умови для регулювання, формуючи єдині механізми, що зумовлюють розвиток окремих суб'єктів сільськогосподарської сфери. У принципах побудови державної підтримки та захисту у сфері міжнародної торгівлі сільгосппродукцією в різних країнах світу, важливу роль відіграє процес формування глобальної регуляторної політики на основі більш ефективних, з функціональної точки зору, правил і зобов'язань системи міжнародної торгівлі сільськогосподарською продукцією в рамках ГАТТ/СОТ.

Вплив держави на будь-які сторони суспільного життя, як правило, реалізується у формі регуляторної політики. Перехід сільського господарства на ринкові засади функціонування також вимагає формування регуляторної сільськогосподарської політики на принципах лібералізму та ринкової демократії. Державна регуляторна торговельна політика – це складова державної політики, спрямована на вдосконалення регулювання торгівлі промисловими, сільськогосподарськими товарами та послугами, що складається з сукупності законодавчих, інституційних, організаційно-адміністративних і фінансово-економічних заходів здійснюваних державою з метою усунення перешкод розвитку господарської діяльності та зменшення втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання.

Формування глобальної регуляторної політики торгівлі безпосередньо пов'язане із значними досягненнями у галузі лібералізації і міжнародного регулювання світової торгівлі, що є наслідком багатосторонніх домовленостей у рамках системи ГАТТ/СОТ. Таким чином, багатосторонню торговельну систему, в центрі якої є СОТ, у широкому сенсі можна визначити як набір міжнародних норм та правил, які є обов'язковими для країн-членів СОТ в рамках торговельних відносин [1]. Головною їхньою метою є сприяння відкритій і ліберальній регуляторній торговельній політиці на глобальному рівні.

Під глобальною регуляторною політикою у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією слід розуміти підпорядкування відповідної сукупності механізмів, принципів, норм, заходів та інструментів, спрямованих лібералізацію та зменшення втручання держав у діяльність усіх інституційних форм регулювання торгівлі, системі функціонування світової торгівлі сільськогосподарською продукцією, за допомогою яких досягається економіко-нормативний вплив на процеси розвитку глобальної торговельної системи з метою зменшення штучних викривлень у торгівлі і включення окремих регіонів, країн в торгівлю сільськогосподарською продукцією на світовому аграрному ринку, забезпечення сталого розвитку сільських територій та глобальної продовольчої безпеки.

Щодо категорії “державна регуляторна політика”, то більшість дослідників, зокрема П.Саблук, Д.Карич, Ю.Коваленко, розглядають її

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

лише як механізм формування раціональної структури сільськогосподарського виробництва, міжгосподарських зв'язків, соціально інфраструктури сільської місцевості, аграрного ринку тощо [2]. Тому на наш погляд конструктивнішою є позиція тих вчених, зокрема В. Андрійчука, які зазначають, що державна регуляторна політика забезпечується через реалізацію комплексу економічних, фінансових, організаційних і соціальних заходів з метою забезпечення стабільного сільськогосподарського розвитку [3; 4]. Проте, детально роль та вплив цих заходів на торгівлю сільськогосподарською продукцією не аналізуються. Але ж важливо дослідити принципи та методи державної регуляторної політики враховуючи багаторівневий ступінь структурованості глобальної системи торгівлі сільгосппродукцією, що забезпечить конкретизацію уявлення про суть, структуру, принципи і методи глобальної регуляторної політики у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Отже, за своєю сутністю державна регуляторна політика торгівлі сільськогосподарською продукцією представляє собою розробку і практичне втілення сукупності правових, організаційних, економічних, наукових, соціальних, кадрових заходів з метою забезпечення такого розвитку сільського господарства, який би повністю відповідав продовольчим потребам країни. Вона впливає на перерозподіл доходів і ресурсів між галузями економіки шляхом виплати державних дотацій та субсидій сільськогосподарським виробникам і створення сприятливого економічного середовища розвитку галузі за рахунок підтримки цін на аграрну продукцію, квотування її виробництва, обмеження посівних площ тощо. З точки зору задоволення всіх загальнодержавних інтересів країни це включає вирішення такого комплексу питань, як усунення залежності від інших країн в продуктах харчування, розвитку експортного потенціалу аграрної галузі, створення надійних продовольчих запасів, гарантування екологічної та продовольчої безпеки [5, с. 194].

Державне регулювання сільськогосподарської торгівлі і виробництва мусить ґрунтуватися на принципах, які забезпечують взаємоузгодженість економічних інтересів підприємств, суспільства і держави. Їх дотримання має стати своєрідним застереженням від безсистемного і руйнівного втручання в економічний механізм господарювання. Принципи державно-регуляторних відносин за діапазоном застосування бути класифіковані О. Могилним, як загальноекономічні, структурні – для певних секторів, локальні – спрямовані на врегулювання окремих напрямів економічної діяльності та адміністративно-процедурні, які застосовуються при плануванні, узгодженні й прийнятті нормативних актів з регулювання аграрних відносин [6, с. 62-70].

Узагальнивши вітчизняний та світовий досвід державного регулювання економіки, В.Бесєдіна та Н.Гончар віднесли до загальноекономічних принципів такі: а) оптимального поєднання адміністративно-правових і економічних важелів, який гарантує на макроекономічному рівні формування раціональної структури виробництва; б) адекватності – означає, що засоби державного регулювання економіки мають відповідати реаліям соціально-економічного розвитку держави, враховувати її інтереси в контексті тенденцій у змінах регіональної та глобальної регуляторної політики; в) системності – передбачає комплексний підхід до розв'язання економічних, соціальних, екологічних, зовнішньоекономічних та інших завдань; г) ефективності – передбачає кінцевий економічний ефект, раціональну регуляторну політику, забезпечує реальність регуляторних заходів з позицій наявного ресурсного потенціалу суспільства.

Принципи державної регуляторної політики реалізуються через відповідні методи, що являють собою сукупність конкретних регулюючих засобів для вирішення поставлених завдань, а в сукупності створюють єдину систему прийняття й реалізації узгодженої регуляторної сільськогосподарської політики. Методи, на відміну від принципів, також мають своєрідний статус обов'язкових для застосування, оскільки відображають закономірності державно-регуляторних відносин і є більш динамічними, оскільки з'являються чи "відмірають" на вимогу конкретної соціально-економічної ситуації. Принципи регуляторного впливу визначають такі методи регулювання відповідно до поставленої мети, змісту, характеру і засобів реалізації регуляторних відносин: 1) фінансово-економічні, 2) інституційно-правові, 3) організаційні, 4) соціальні. Водночас, ефективне формування регуляторної політики можливе лише під впливом цілісної і взаємоузгодженої дії різноманітних методів державного регулювання, що не блокують ринковий механізм, а відтак, і дії економічних законів.

Однак, з приводу застосування економічних методів державного регулювання у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією тривають найбільш гострі дискусії серед учених, науково-дослідних відділів органів державного управління, міжнародних організацій. Вони зумовлені, у першу чергу, особливостями сільського господарства, яке виробляє найбільш життєво важливий ресурс – продукти харчування, як галузі, залежної від природно-кліматичних чинників, з властивою їй ризикованістю, коливанням цін і низьких доходів підприємств і специфікою функціонування у ринковому середовищі. Чітко визначені засоби регулювання дають можливість окреслити правила поведінки і здійснювати суб'єктами господарювання виважений вибір тактики і стратегії своєї поведінки у мінливому ринковому середовищі. Необхідність системного підходу до структурного аналізу глобальної регуляторної політики у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією зумовлена посиленням процесів інтернаціоналізації господарського життя, а з 80-х років ХХ ст. – початком глобалізації світогосподарських зв'язків, з одного боку, та існуванням багатьох інтеграційних угруповань у сфері торгівлі аграрною продукцією, дією тенденцій до посилення розриву між високорозвиненими та найменш розвиненими країнами, з іншого боку.

Формування системи глобальної регуляторної політики належить до складних систем. Відомі вчені, теоретики системного аналізу В. Спіцнадель, В. Лямець, С. Мочерний [7] вважають, що при дослідженні складних систем необхідно застосовувати субстрактний аналіз – виявлення елементного складу системи, та структурний аналіз – виявлення зв'язків між елементами системи. Очевидним є те, що система формування глобальної регуляторної політики у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією складається з низки основних елементів:

- глобальна регуляторна політика;
- торгівля сільськогосподарською продукцією.

Торгівля є найважливішим чинником розвитку економіки та її високоефективного функціонування. Торгівля сільськогосподарською продукцією визначається як обмін сільськогосподарською продукцією, зв'язаний з її купівлею-продажем, який є процесом переходу товарів із сфери виробництва у сферу споживання, що забезпечує обіг товарів і економічний зв'язок між виробництвом і споживанням, між окремими галузями господарського комплексу, економічними регіонами і природно-економічними зонами. Зовнішня торгівля сільськогосподарською продукцією являє собою обмін товарами між державами, що складається з імпорту і експорту аграрної продукції. В сукупності зовнішня торгівля різних країн утворює міжнародну торгівлю. В сучасних умовах у світовій торгівлі сільськогосподарською продукцією беруть участь всі суб'єкти світового господарства.

Місце міжнародної торгівлі у системі регулювання торгівлі сільськогосподарською продукцією визначається тим, що, по-перше, через неї реалізуються результати всіх форм світогосподарських зв'язків – вивозу капіталу, виробничої кооперації, науково-технічного співробітництва. По-друге, зростання і поглиблення міжрегіональних та міждержавних взаємозв'язків виступають важливою передумовою міжнародної економічної інтеграції у сільськогосподарській сфері та забезпечення продовольчої безпеки. По-третє, міжнародна торгівля сільськогосподарською продукцією сприяє подальшому поглибленню міжнародного поділу праці та інтернаціоналізації господарських зв'язків. Систему формування глобальної регуляторної політики торгівлі сільськогосподарською продукцією за характером організації у ній елементів і їхніх зв'язків коректно подати як структуру, до елементного складу якої слід віднести такі складові:

- механізм регулювання доступу до ринку світової торгівлі сільськогосподарською продукцією;
- механізм застосування внутрішньої підтримки у сільському господарстві;
- механізм використання експортних субсидій у регулюванні світової торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Першочергово вони формуються і забезпечуються всередині країни і є внутрішніми імпульсами формування державної регуляторної політики, але в процесі їх подальшого власного вдосконалення, а також під дією зовнішньоекономічних та глобальних подразників вони трансформуються у підсистему глобальної регуляторної політики торгівлі сільгосппродукцією. Внутрішня політика поступово модифікується залежно від зовнішніх чинників, проникаючи на всі рівні регулювання торгівлі сільськогосподарською продукцією, що склалася в процесі історичного розвитку світового господарства.

Наступний елемент системності – виокремлення різних рівнів систем в ієрархічній підпорядкованості. Це дає змогу сформувати комплекс ступенів, в якому кожен наступний впливає з попереднього, діалектично його заперечуючи. Для формування глобальної

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

регуляторної політики двома основними стадіями можна вважати, по-перше, впровадження політики аграрного протекціонізму протягом тривалого часу (кінець XIX ст. – кінець XX ст.), коли країни застосовували тарифні і нетарифні бар'єри, експортні і внутрішні субсидії, мінімальні гарантовані ціни, по-друге, заміщення аграрного протекціонізму політикою лібералізації торгівлі сільськогосподарською продукцією, що характеризується лібералізацією цін на продукцію, поступово відмовою від планування обсягів виробництва і від державного втручання, відміною внутрішніх і експортних субсидій та існуючих пільг для сільського господарства (кінець XX ст. – початок XXI ст.). Дискусії щодо ролі держави у регулюванні сільського господарства загострилися наприкінці XX ст., адже воно фактично як сфера господарської діяльності залишалася поза регулюванням торгівлі в межах ГАТТ/СОТ, в рамках якої формувалася глобальна регуляторна політика у сфері торгівлі промисловими товарами. У першу чергу це виражалося в тому, що регулювання у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією істотно відрізнялося від регулювання у сфері промислових товарів, мається на увазі значно більше закритий характер ринків сільськогосподарської продукції. Це призводило до високих зовнішньоторговельних бар'єрів і викликало ситуацію "перегонів субсидій" для втримання позицій у торгівлі сільськогосподарською продукцією. Високі витрати на сільське господарство могли витримувати лише бюджети розвинених країн, крім того, високі тарифні бар'єри стримували розвиток сільськогосподарської торгівлі та виробництва. Така ситуація пояснювалася такими об'єктивними факторами.

Насамперед це пов'язано з наслідками кризи 1930-х років, коли більшість розвинених країн для подолання Великої депресії вжили протекціоністських заходів. Важливе значення мало повоєнне прагнення багатьох розвинених країн досягти високого рівня продовольчої забезпеченості як гарантії недопущення голоду й достатньої кількості продовольства для населення. Характерно, що до цих пір статистика Великобританії публікує даний показник. Для досягнення мети самозабезпеченості вводилася підтримка цін у вигляді адміністративного встановлення фермерських цін. Для гарантування ж продажу аграрної продукції, що збільшувалася, треба було застосовувати бар'єри на шляху доступу до внутрішнього ринку імпортової продукції, а також використовувати експортні субсидії для реалізації надлишку продукції на зовнішніх ринках.

Однак на початку 90-х років позиції держави, особливо у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією, почали слабшати. Держава виявилася неефективним партнером в епоху глобалізації. Подальший розвиток подій показав мінливість та варіабельність пропорцій між лібералізмом, державним регулюванням та соціальною орієнтацією. Останні світові події (розширення ЄС, активізація ініціатив у рамках ГАТТ/СОТ щодо підписання принципово нової угоди із сприяння торгівлі) підтверджують, що економічний лібералізм у глобальній регуляторній політиці співіснує з виживанням державним регулюванням, поступово усуваючи його.

Загальною метою формування глобальної регуляторної сільськогосподарської політики є забезпечення торгово-аграрним підприємствам країн світу стабільного і передбачуваного середовища, в якому вони можуть здійснювати торговельні операції один з одним на умовах справедливої і рівноправної конкуренції. Очевидно, що така відкрита і ліберальна торговельна система сприятиме розширенню сільськогосподарської торгівлі, зростанню інвестицій, виробництва, і тому полегшуватиме економічний розвиток усіх країн. Нині досягнення такої мети неможливе без проведення багатосторонніх переговорів щодо лібералізації торгівлі сільськогосподарської продукції й впровадження державного регулювання торгівлі відповідно до норм та правил системи ГАТТ/СОТ [8]. Така модифікація мети формування регуляторної політики вимагає вдосконалення засобів її досягнення, виконуваних системою функцій.

Регулювання доступу до ринку світової торгівлі сільськогосподарською продукцією, як компонент глобальної регуляторної аграрної політики, насамперед передбачає активну інтеграцію національного сільськогосподарського виробництва у світовий аграрний простір. Він складається з сукупності економічних принципів, методів, заходів, інструментів, які спрямовані на інституційний розвиток світової торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Починаючи з середини XX століття поступово виникло розуміння того, що необхідне інституційне утворення в масштабах світового господарства, яке б очолило, координувало і суттєво впливало на процес становлення глобального торговельного середовища, в тому числі у сфері сільського господарства, задля розквіту кожної окремо взятої держави. Додатковий стимул світова торгівля отримала дякуючи діяльності глобальної торговельної системи ГАТТ/СОТ з лібералізації експортно-імпортних операцій, у тому числі, із зниження та ліквідації тарифних і нетарифних бар'єрів. Більшість країн світу регулюють міжнародну торгівлю сільськогосподарською продукцією використовуючи інтенсивно дві групи інструментів: тарифне та нетарифне регулювання доступу до ринку сільгосппродукції. В умовах членства України в СОТ тарифні бар'єри, на відміну від нетарифних, виступають важливим інструментом зовнішньоторгової політики держави, метою якої є прозоре обмеження ввозу іноземних товарів, захист і заохочення розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва й збільшення або зменшення вивозу національних конкурентоспроможних на світових ринках товарів. Складовими нетарифних методів є вибіркове ліцензування, кількісні обмеження, добровільне обмеження експорту, встановлення мінімальних імпорتنих цін, валютні обмеження, оподаткування імпорту, адміністративні формальності, технічні бар'єри, компенсаційні та антидемпінгові збори, антиреклама, застосування стандартів якості продукції, пільгове оподаткування, санітарні обмеження, організаційно-інформаційне сприяння сільгоспвиробникам.

Поняття "нетарифні бар'єри" трактується як специфічна дискримінація іноземних товарів на користь вітчизняних. Найважливіші, ліцензування та квотування, регулювання валютного курсу національної грошової одиниці, податок на прибуток, акцизний податок, податок на додану вартість. На національному рівні, зовнішня торгівля кожної країни здійснюється у відповідності з національно-правовим забезпеченням регулювання доступу до ринку. Регіональний рівень проявляється у проведенні спільної регуляторної політики, укладенні відповідних угод між державами, групами держав [9, р. 1] (ССП в ЄС, Ломейська конвенція ЄС, Генеральна система преференцій США). Глобальний – здійснює стратегію світового співтовариства з регулювання міжнародної торгівлі шляхом створення міжнародних спеціальних інституційних структур, відповідних угод (СОТ, УСГ).

Варто зазначити, що до недоліків ГАТТ у сфері регулювання торгівлі аграрною продукцією можна віднести обмежуючі процедури з нетарифних заходів, що стали в рамках Уругвайського раунду важливою темою переговорів. Так, ССП на регіональному рівні, є низкою правил і механізмів, що регулюють торгівлю, виробничий процес сільськогосподарської продукції в рамках ЄС із більшою спрямованістю уваги на розвиток сільського сектора [10, с. 118-120]. Серед більшості політик ЄС, ССП є однією з найважливіших, не тільки тому, що на частку ССП припадає майже 50% європейського бюджету, а і через її символічне значення та суверенність, що надається від національного на загальноєвропейський рівень. З початку заснування ЄС дотепер формування і здійснення регуляторної політики в ССП, проблема її уніфікації залишаються найскладнішими завданнями, пов'язаними з її фінансуванням і непередбаченими наслідками й проблемами на міжнародних сільськогосподарських ринках [11, с. 378-399]. Мета ССП сформульована як збереження економічного сектора з нестандартними інституційними та соціальними рисами – соціально і економічно неоднорідного, "багатофункціонального" і заснованого на праці членів родини на сімейних фермах, що не дає змоги запровадити тут принципи промислового виробництва і конкурентних ринків [12].

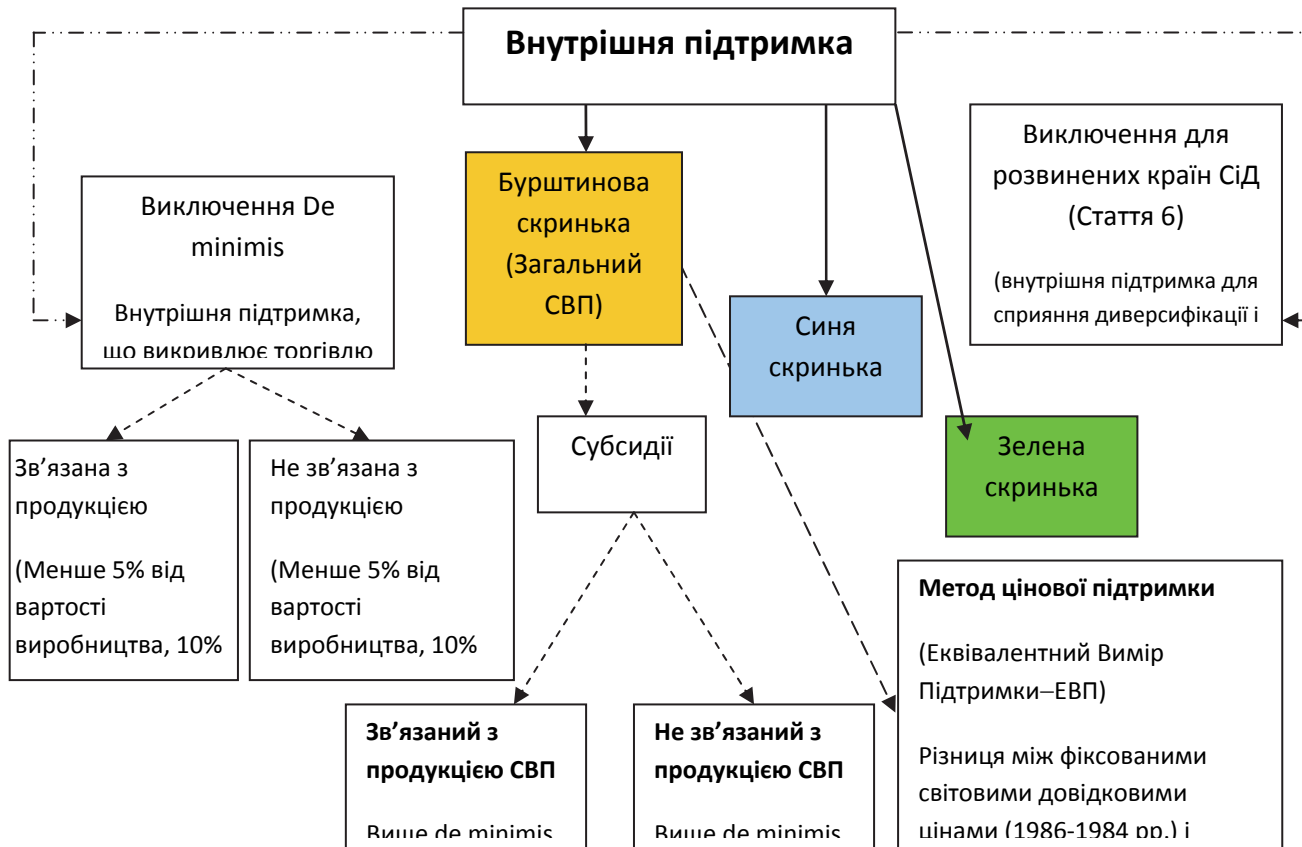
В рамках ГАТТ/СОТ було підписано УСГ та УСФЗ, що втілюють результати багатосторонніх торговельних переговорів у сфері сільського господарства та забезпечують формування глобальної регуляторної політики торгівлі аграрною продукцією. У рамках усунення нетарифних обмежень проведена тарифікація, що полягає в їхньому перетворенні у тарифні еквіваленти. Таким чином, захист внутрішнього ринку після Уругвайського та під час Дохійського раундів може здійснюватися винятково тарифними заходами, що частково дозволяє забезпечити прозорість і визначити відносно справжній рівень протекціонізму.

Тарифні та нетарифні методи, що забезпечують регулювання доступу до ринку торгівлі сільськогосподарською продукцією, упорядковують цей складний і ризиковий процес на різних ієрархічних рівнях – на мікро-, макро-, мета-, і глобальному рівнях. Саме за допомогою зниження тарифного захисту та зв'язування тарифів шляхом переведення нетарифних бар'єрів у тарифні еквіваленти реалізується глобальна регуляторна політика у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Внутрішню підтримку, як складову формування глобальної регуляторної політики повинно забезпечувати взаємопов'язане, синхронне функціонування всіх складових елементів системи регулювання внутрішньої підтримки з метою більш ефективного застосування заходів спрямованих на розвиток торгівлі сільськогосподарською продукцією. Схематично механізм застосування внутрішньої підтримки сільського

**ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ:
РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ**

господарства у глобальній економіці подано на рис. 1.

Рис. 1 Механізм застосування внутрішньої підтримки сільського господарства країн-членів СОТ

Для швидкого визначення, до якої групи відносяться зобов'язання: до групи зобов'язань, що перешкоджають торгівлі (і в такому випадку підлягають скороченню) чи не перешкоджають торгівлі, всі заходи були класифіковані за скриньками: загальний Сукупний вимір підтримки (СВП) ("бурштинова скринька"), прямі платежі в рамках програм скорочення виробництва ("синя скринька"), заходи, що не є предметом зобов'язань по скороченню ("зелена скринька"). "Бурштинова скринька" включає заходи, які будуть продовжувати скорочуватись відповідно до переговорів, що ведуться зараз, у рамках Дохійського раунду. Всі заходи "бурштинової скриньки", у свою чергу, поділяються на програми, пов'язані і не пов'язані з виробництвом окремих продуктів, а також заходи ринкової підтримки ціни. У ході Уругвайського раунду було прийнято рішення про скорочення заходів "бурштинової скриньки". Крім того, був введений принцип de minimis – граничний рівень фінансування заходів цієї скриньки, який визначає мінімально припустимий вплив, що спричиняє певні викривлення торгівлі та виробництва. Як видно з рисунку 1.3, країни, що розвиваються можуть надавати підтримку в розмірі до 10% вартості сільськогосподарського виробництва у формі "невільнених" чи "бурштинових" програм: 5% може складати підтримка, орієнтована на конкретний продукт, і 5% – підтримка, неорієнтована на конкретний продукт. Для країн-членів СОТ, що розвиваються, критерій de minimis передбачає можливість надання не підлягаючої обмеженню підтримки в розмірі до 20% вартості продукції сільського господарства: 10% – на продуктову і 10% – на непродуктову підтримку. Виключенням є Китай, де в угоді вступу до СОТ 2001 року de minimis був встановлений на рівні 8,5% відповідного обсягу виробництва.

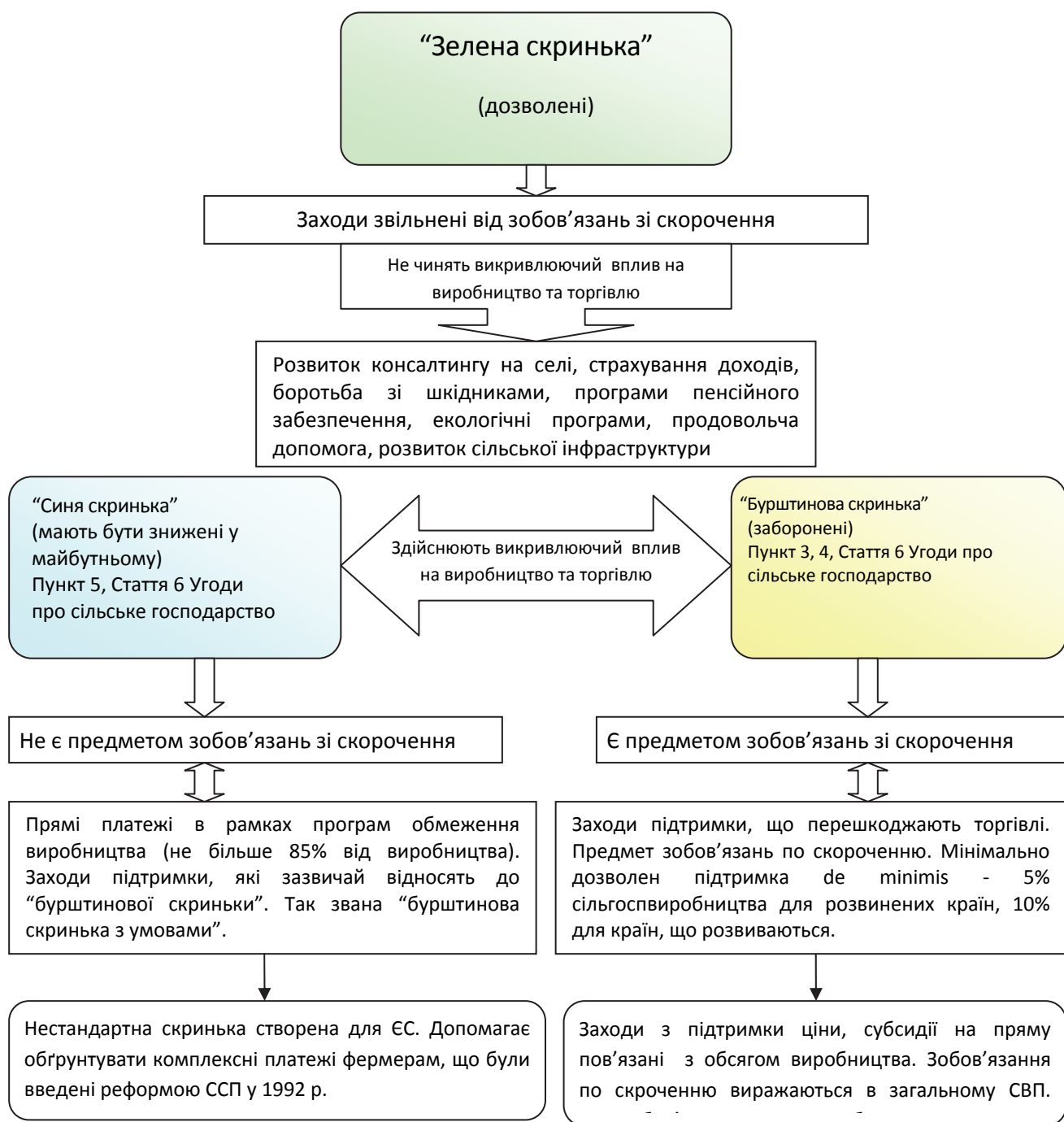
Правила та норми СОТ вимагають обґрунтувати відповідність конкретних програм критеріям "зеленої скриньки". При цьому навіть якщо програма не має викривлювального впливу, але не повною мірою відповідає критеріям, зазначеним в Угоді, вона може бути зафіксована як програма "бурштинової скриньки". Критерії відповідності програм групам зобов'язань з внутрішньої підтримки в рамках УСГ можуть бути представлені схемою (рис. 2). Між тим, варто зауважити, що "синя скринька" нестандартна, адже це свого роду вихід для ЄС, що дозволяє обґрунтувати компенсаційні платежі фермерам, що були введені в 1992 р. реформою ССП, і визнати, що вони не суперечать принципам СОТ. Фактично це полегшувало процес прийняття остаточної угоди. Тільки обмежена кількість країн (США, ЄС, Ісландія, Норвегія) використовують заходи "синьої скриньки". З вищезазначеного можна зробити висновок, що акцент у регуляторній політиці в аграрній сфері поступово переміщується з організаційно-адміністративного управління ринком на більш глобальний підхід до ролі сільського господарства в економіці сільської місцевості.

Навіть коли державна регуляторна політика на макро- чи метарівні направлена на рішення давньої проблеми низького доходу сільгоспвиробників, все рідше використовується політика інтервенційних цін та віддається перевага прямій підтримці доходу як більш прозорому методу регуляторної політики. В буквальному сенсі: регулювання сільською сферою є економічною і соціальною політикою держав щодо сільського господарства і сільських територій у світі. Так, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) проводить світові саміти з проблем зростання населення та забезпечення його продовольством.

Окрім глобального потепління, скорочення обсягів води, збільшення кількості природних катастроф і зростання населення на планеті, основною причиною продовольчої кризи і прискорення дефіциту сільськогосподарської продукції є те, що все більше земель, у розвинених країнах та країнах, що розвиваються, які раніше використовувалися під виробництво сільськогосподарської продукції, тепер використовуються для культивування біопалива для виробництва етанолу та інших екологічно чистих джерел енергії – як з ціллю зменшення забруднення навколишнього середовища, так і для зниження залежності від нафтових продуктів. Ці чинники, за твердженнями експертів, є основними факторами, що спричиняють збільшення цін на сільгосппродукцію і продовольчу кризу.

Ще однією складовою регуляторної політики у сфері торгівлі сільськогосподарською продукцією є експортні субсидії. На глобальному рівні вони розглядаються як метод регулювання зовнішньоторговельної політики, що найбільшою мірою суперечить принципу справедливої конкуренції і викривлює торговельні потоки. Країни з великими обсягами експорту і невисоким рівнем підтримки та експортного субсидування активно виступають за повне і негайне їх скасування.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ:
РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

Джерело: складено автором за матеріалами [13]

Рис. 2 Критерії відповідності програм групам зобов'язань з внутрішньої підтримки в рамках Угоди про сільське господарство

Комплекс програм підтримки сільського господарства носить стійкий характер. Він по-суті не змінився і з кінця Уругвайського раунду. У той же час йде процес вдосконалення конкретних механізмів регуляторної політики, підвищення їх прозорості і ефективності з точки зору лібералізації торгівлі аграрною продукцією. У контексті системного підходу видно, що розвиток і зростання торгівлі сільгосппродукцією прямо-пропорційно залежить від функціонування та дієвості трьох складових глобальної регуляторної політики в сільському господарстві. Іншими словами, регулювання доступу до ринку сільськогосподарської продукції, застосування внутрішньої підтримки у сільському господарстві, експортні субсидії в регуляторній політиці стають причиною розвитку чи занепаду зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією.

Таким чином, розв'язання базових проблем державно-регуляторних відносин щодо розвитку сільськогосподарської торгівлі та виробництва в ринкових умовах формування глобальної торговельної політики потребує нових теоретико-методологічних підходів до всебічної оцінки чинних засобів державного регулювання, особливо в частині дотримання та реалізації сільського розвитку на принципах багатфункціональності, комплексності та сталості, що забезпечує відповідний баланс між економічною, соціальною й екологічною компонентами.

СПИСОК ИСТОЧНИКОВ

1. Economic Assessment of Ukraine / OECD Economic surveys. – Paris, 2007. – 144 p. www.oecd.org/eco/surveys/ukraine (Офіційний Веб-сайт ОЕСР).
2. Саблук П.Т., Карич Д.Я., Коваленко Ю.С. Основи організації сільськогосподарського ринку. – К.: ІАЕ УААН. – 2004. – 190 с.
3. Андрійчук В. Сучасна аграрна політика: проблемні аспекти / В. Андрійчук, М. Зубець, В. Юрчишин. – К.: Аграрна наука, 2005. – 140 с.

ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКИХ СВЯЗЕЙ И ПРИВЛЕЧЕНИЯ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ: РЕГИОНАЛЬНЫЙ АСПЕКТ

4. Білозір Л.М. Деякі аспекти до вимог ГАТТ/СОТ щодо лібералізації і протекціонізму у сфері зовнішньої торгівлі сільськогосподарською продукцією // Економіка АПК: міжнародний науково-виробничий журнал. – 2005. – №8. – С.146-154.
5. Сокол А.И. Глобальный кризис села и сельского хозяйства: Моногр. – Х.: ИНЖЭК, 2005. – 232 с.
6. Могильный О.М. Регулирование аграрной сферы: Монография. - Ужгород: ІВА, 2005. - 400 с.
7. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Фомішин С.В. Світове господарство в умовах глобалізації: Монографія. – К.: Ніка-Центр, 2006. – 200 с.
8. Сільський сектор України на рубежі тисячоліть. У двох томах. Т. 2. Соціальні ресурси сільських територій / Л.О. Шепетько, І.В. Прокопа В.Д. Яровий, С.О. Гудзинський, – Інститут економіки НАН України. – К., 2003. – 466 с.
9. Жуано Д. Світова організація торгівлі / Пер. з франц. М. Марченко. – К.: "К.І.С.", 2006. – 125 с.
10. The WTO in the Twenty-first Century: Dispute Settlement, Negotiations, and Regionalism in Asia / Edited by Yasuhei Taniguchi. – WTO. – 2006. – 566 p.
11. Food, Agriculture and Fisheries Directorate of the OECD: Agricultural Policies in OECD Countries – At a Glance / OECD's Committee for Agriculture. – Paris, 2006. – 83 p.
12. Дайнен Д. Дедалі міцніший союз. Курс європейської інтеграції / Пер. з англійської – К.: "К.І.С.", 2006. – 696 с.
13. Agreement on Agriculture: http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/legal_e/legal_e/legal_e/14-ag_01_e.htm#articleVI (Офіційний Веб-сайт Світової організації торгівлі).

РЕЗЮМЕ

Стаття містить нові теоретико-методологічні підходи до всебічної оцінки чинних засобів державного регулювання, особливо в частині дотримання та реалізації сільського розвитку на принципах багатofункціональності, комплексності та сталості, що забезпечує відповідний баланс між економічною, соціальною й екологічною компонентами.

Ключові слова: Глобалізація, глобальні регуляторної політики, міжнародної торгівлі, сільського господарства, сільськогосподарської продукції.

РЕЗЮМЕ

Статья содержит новые теоретико-методологические подходы к всесторонней оценке действующих средств государственного регулирования, особенно в части поддержки и реализации сельского развития на принципах многофункциональности, комплексности и устойчивости, что обеспечивает соответствующий баланс между экономическим, социальным и экологическим компонентами.

Ключевые слова: Глобализация, глобальные регуляторной политики, международной торговли, сельского хозяйства, сельскохозяйственной продукции.

SUMMARY

The article includes new theoretical and methodological approaches to the comprehensive assessment of the state of existing regulation, especially in the support and implementation of rural development on the principle of multi-functionality, integrity and stability, ensuring an appropriate balance between economic, social and environmental components.

Key words: Globalization, global regulatory policy, international trade, agricultural sector, agricultural products.

НАПРЯМИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ В СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ОПЛАТИ ПРАЦІ

Хазак К.О., аспірант кафедри управління персоналом і економіки праці, Донецький національний університет¹

Постановка проблеми. Наявність різних методів регулювання оплати праці, форм їх прояву, а також їх взаємозв'язок і взаємозалежність висуває необхідність дослідження теоретичних питань принципів їх функціонування в умовах сучасного етапу розвитку національної економіки. При цьому, у силу різних об'єктивних причин в сукупності методів регулювання особливе місце посідає державне регулювання заробітної плати.

У сучасних умовах організація оплати праці найманих працівників об'єктивно потребує певної державної участі у реформуванні питань щодо оплати праці. Відсутність ефективного управління процесами реформування економіки в цілому і заробітної плати, зокрема, призвела до серйозних проблем в досліджуваній сфері. З урахуванням вищезазначеного, необхідність державного регулювання оплати праці в соціально-економічних умовах, що склалися в країні на сьогоднішній час, на нашу думку обумовлене наступними нижче перерахованими причинами.

По-перше, незбалансованість, що склалася на ринку праці України внаслідок невідповідності попиту і пропозиції на робочу силу. Вона об'єктивно обумовлює ситуацію, при якій визначення рівноважної ставки заробітної плати на конкретних ринках праці в осяжній перспективі стає дуже проблематичним. Виходячи з цього, можна зробити висновок про те, що вирішення цієї проблеми повинне здійснюватися при безпосередньому сприянні держави.

По-друге, упродовж декількох останніх років ситуація в області оплати праці погіршується низьким розміром законодавчо встановленої величини мінімальної заробітної плати, яка не відображає практично ніяких економічних стосунків, включаючи мінімально припустиму ціну робочої сили, окрім можливостей бюджету. У подібних умовах, на нашу думку, важко говорити про об'єктивне встановлення рівня мінімального відтворення робочої сили.

По-третє, сучасні соціально-економічні умови в країні характеризуються серйозним відривом ціни праці від її вартості, що підтверджується значною диференціацією розмірів оплати праці за регіонами і галузями, професійно-кваліфікаційними групами працівників, обумовленою передчасною передачею практично повної самостійності у сфері оплати праці господарюючим суб'єктам.

По-четверте, до теперішнього часу в Україні практично відсутній ринковий механізм регулювання заробітної плати, і, передусім, договірна його складова, що визначає роль, місце і специфічні інтереси соціальних партнерів, включаючи державу, в цьому процесі. На перший погляд, з урахуванням прийнятих урядом законодавчих і нормативних актів, в країні створена багаторівнева договірна система регулювання трудових відносин. Проте, як свідчить аналіз змісту угод, що укладаються в нашій країні на протязі останніх років, слід визнати, що договірні аспекти регулювання оплати праці, за винятком окремих галузевих угод, в них знаходяться в зачатковому стані. Як і раніше переважна більшість аспектів заробітної плати вирішуються тільки в колективних договорах, тобто на рівні господарюючих суб'єктів.

Слід враховувати також, що значна кількість найманих працівників, зайнятих в різних секторах економіки, не охоплені колективно-договірним регулюванням оплати праці через відсутність на підприємствах профспілкових організацій або інших представницьких органів.

Нарешті, в-п'ятих, сучасна економічна ситуація в Україні характеризується наявністю тіньового обороту капіталів, що обумовлює виплату значної частини заробітної плати у «конвертах».

Виходячи з вищезазначеного, представляється вкрай важливим визначення основних напрямів державного контролю в сфері регулювання оплати праці в Україні за сучасних умов.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розвитку теорії та практики державного регулювання оплати праці в Україні присвячено багато наукових праць і розробок, які мають вагомий методологічний та практичний значущість. Це дослідження таких науковців, як Богиня Д.П., Ведерніков М.Д., Колот А.М., Лагутін В.Д., Лібанова Е.М., Лук'яненко Н.Д., Нижник В.М., Новіков В.М., Синяєва Л.В.,